Archive of SID.ir

Islamic Finance Researches
Vol. 13, No. 2(Serial 28), 2023

Research Paper

An Exploration of Iran's Banking System Based on Islamic-Social Banking Principles with an Emphasis on Improving Social Capital (Bank Sepah Case Study)

Mohammad Reza Yazdanpanah* **Keramatollah Rasekh**** **Majid Reza Karimi*****

10.30497/ifr.2024.245752.1873

Abstract

Islamic banking is a model of banking that is implemented along with Islamic law and aims to achieve social development through moral investment. Banks as money market institutions can play an undeniable role in economic and social categories such as urban development, participation in environmental protection, establishment of medical centers, etc. The present study was designed and conducted with the aim of exploring the Iranian banking system based on the principles of Islamic-social banking with emphasis on improving social capital, case study: Sepah Bank. The method of the present study was mixed and implemented qualitatively and quantitatively. The statistical population of the present study in the qualitative part included experts aware of the subject of research and in the quantitative part included all the heads and deputies of Sepah Bank and former Ansar Bank branches in Shiraz. The research data collection tools included a researcher-made interview and a questionnaire. In order to analyze the data of the present study, coding in the qualitative part and structural equation test and t-test in the quantitative part were used. The whole process of data analysis was performed in SPSS and PLS software. In general, it was determined that in the formation of Islamic-social banking, while trying to create desirable behaviors, cultural issues, internal excellence, motivational system and managerial transformation; Provided conditions for solving the problems of micro and macro factors. Also, according to the results of the present study, it can be determined that attention to short-term, medium-term and long-term strategies is necessary and important that should be seriously pursued. Undoubtedly, paying attention to the principles of Islamic-social banking and trying to implement it can lead to consequences in the social, Islamic and banking fields.

Keywords: Islamic Social Banking; Social Capital; Banking System; Sepeh Bank.
JEL Classification: D6, D63, G2, G21, P, P1, P17 .

*PhD in Political Sociology, Department of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran (Corresponding Author).
yazdanpanah@jia.ac.ir 0000-0002-7991-4192

** Associate Professor, Department of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran. dr.rasekh @jia.ac.ir 0000-0001-9574-9679

*** Assistant Professor of Department of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran. karimi@jia.ac.ir 0000-0002-2329-7703

Recived: 2024/03/05 Accepted: 2024/06/05

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

فصلنامه علمی «تحقیقات مالی اسلامی»، سال سیزدهم، شماره دوم (پیاپی ۲۸)، زمستان ۱۴۰۲
مقاله پژوهشی، صص. ۳۴۷-۳۷۶

کاوشی در نظام بانکداری ایران براساس اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی بانک سپه)

محمدرضا یزدان‌پناه* کرامت‌الله راسخ** مجیدرضا کریمی***

چکیده

تحقیق حاضر باهدف کاوشی در نظام بانکداری ایران براساس اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی، مطالعه موردی: بانک سپه طراحی و اجرا گردید. روش تحقیق حاضر آمیخته بود که به‌صورت کیفی و کمی اجرایی گردید. جامعه آماری تحقیق حاضر در بخش کیفی شامل خبرگان آگاه به موضوع پژوهش بودند و در بخش کمی شامل کلیه روسا و معاونین شعب بانک سپه و بانک انصار سابق در شهر شیراز بودند. ابزار گردآوری اطلاعات تحقیق شامل مصاحبه و پرسشنامه محقق ساخته بود. به‌منظور تجزیه‌وتحلیل داده‌های تحقیق حاضر از کدگذاری در بخش کیفی و آزمون معادلات ساختاری و آزمون t در بخش کمی استفاده گردید. کلیه روند تجزیه‌وتحلیل داده‌های تحقیق حاضر در نرم‌افزارهای SPSS و PLS انجام گردید. به‌صورت کلی مشخص گردید که در مسیر شکل‌گیری بانکداری اسلامی-اجتماعی می‌بایستی ضمن تلاش جهت ایجاد رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی؛ شرایطی جهت رفع مشکلات عوامل خرد و کلان را فراهم نمود. همچنین با توجه به نتایج تحقیق حاضر می‌توان چنین مشخص نمود که توجه به راهبردهای کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت امری ضروری و مهم هست که می‌بایستی به‌صورت جدی دنبال گردد. بدون‌شک توجه به اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی و تلاش جهت پیاده‌سازی آن می‌تواند منجر به پیامدهایی در حوزه‌های اجتماعی، اسلامی و بانکی گردد.

واژگان کلیدی: بانکداری اسلامی اجتماعی؛ سرمایه اجتماعی؛ نظام بانکی؛ بانک سپه.

مقدمه

* دانش‌آموخته دکتری، جامعه‌شناسی سیاسی، گروه جامعه شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران (نویسنده مسئول) yazdanpanah@jia.ac.ir

** دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران dr.rasekh@jia.ac.ir

*** استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران karimi@ jia.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۶
مقاله مدت ۱۶ روز جهت اصلاحات نزد نویسندگان بوده است.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

یکی از عوامل مؤثر بر فرآیند توسعه اجتماعی در جهان موضوع سرمایه اجتماعی و نرخ بهره‌مندی آن در کشورها است. بدون‌شک در کشورهای جهان سوم و توسعه‌نیافته موضوع سرمایه اجتماعی است که می‌تواند کاستی‌های منابع اقتصادی را تا حدودی بپوشاند. به عبارتی به دلیل محدودیت منابع و سرمایه‌های اقتصادی در کشورهای جهان سوم، سرمایه اجتماعی می‌تواند جایگزین مطلوبی برای سرمایه مالی و اقتصادی باشد. علاوه‌بر توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی یک جامعه نیز وابسته به سرمایه اجتماعی موجود در آن جامعه است. افزایش بهره‌وری عوامل تولید، ازجمله مهم‌ترین تأثیرات سرمایه اجتماعی بر مناسبات اقتصادی است و راز آن در کاهش هزینه‌های تولید و مبادلات اقتصادی نهفته است زیرا در فضای پر اعتماد دیگر نیازی به هزینه‌های اضافی برای جلب اعتماد طرفین در مبادلات نیست و سرعت و سهولت مبادلات افزایش می‌یابد (Jackson, 2020). در واقع سرمایه اجتماعی را می‌توان در کنار سرمایه‌های اقتصادی و انسانی، بخشی از ثروت ملی به‌حساب آورد که بستر مناسبی برای بهره‌برداری از سرمایه انسانی و منابع و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد می‌شود. بدون سرمایه اجتماعی، هیچ اجتماعی به هیچ سرمایه‌ای نمی‌رسد، به‌طوری‌که بسیاری از گروه‌ها، سازمان‌ها و جوامع انسانی بدون سرمایه اقتصادی و صرفاً با تکیه‌بر سرمایه انسانی و اجتماعی توانسته‌اند به موفقیت دست یابند، اما هیچ مجموعه انسانی، بدون سرمایه اجتماعی نمی‌تواند اقدامات مفید و هدفمندی انجام دهد. سرمایه اجتماعی برخلاف سایر سرمایه‌ها به‌صورت مادی وجود ندارد بلکه حاصل تعاملات و هنجارهای گروهی و اجتماعی نظیر اعتماد متقابل، تأملات اجتماعی متقابل؛ گروه‌های اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و کار گروهی در یک نظام اجتماعی است و از طرف دیگر افزایش آن می‌توان موجب پایین آمدن جدی سطح هزینه‌های اداره فرآیند توسعه جامعه و هزینه عملیاتی سازمان‌ها می‌شود (Muntaner, Lynch & Smith, 2020). بانک جهانی، سرمایه اجتماعی را به‌عنوان «ثروت نامرئی یک کشور» در نظر می‌گیرد و با توجه به اهمیت جایگاه سرمایه اجتماعی در توسعه کشورها و یادآوری این موضوع که در صورت فقدان سرمایه اجتماعی دیگر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند، محقق را بر آن داشت که به بررسی جایگاه این سرمایه در ایران بپردازد (Mousaviyan, 2019).

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

در بانکداری اجتماعی، تمرکز بر تأمین نیازهای موجود در شرایط اقتصادی و اجتماعی واقعی است، درحالی‌که به‌طور هم‌زمان، شرایط اجتماعی، فرهنگی، جغرافیایی و ثبات اقتصادی نیز در نظر گرفته شوند. در حقیقت بانکداری اجتماعی تقریباً در قرن گذشته پا به عرصه گذاشته است و همچنان به‌عنوان اصلی‌ترین نیرو در عصر جهانی شدن مطرح است. ازآنجاکه اغلب بانک‌های اجتماعی در حوزه آتلانتیک هستند، نقش‌آفرینی آن‌ها می‌تواند جهت توسعه جهانی‌شدن خدمات مالی در حوزه اجتماعی آموزنده باشد (Benedikter, 2011).

همچنین اخیراً نظرات متفاوتی درباره بانکداری اسلامی مطرح شده است. یکی از این رویکردها «بانکداری اجتماعی» است. رایفنر[1] (۱۹۹۲م) بحث می‌کند که بانکداری جایگزین (شامل آن‌هایی که انگیزه‌های دینی دارند) بخشی از بانکداری اجتماعی محسوب می‌شوند، به‌عبارت‌دیگر بانکداری اسلامی نوعی دیگری از بانکداری اجتماعی است. دلیل قابل‌پذیرش برای این ادعا، این است که هر دو مدل بانکداری یک هدف مشترک یعنی ایمن‌سازی تجارت و بازرگانی پایدار ازنظر مالی، اجتماعی و زیست‌محیط را دنبال می‌کنند. ادعا می‌شود که با دنبال‌کردن این نوع بانکداری، بانکداری اسلامی براساس توسعه و رشد خوب عمل می‌کند و ازنظر تجاری قابل‌پذیرش است. به‌هرحال این موضوع را نمی‌توان فراموش کرد که توسعه اقتصادی و اجتماعی همچنان یکی از دغدغه‌های بسیار مهم برای مسلمانان جهان است. پنج اصل موجود در مذهب تشیع شامل: توحید، معاد، نبوت، عدل و امامت یا پنج اصل حاضر در مذهب تسنن شامل: توحید، عدل، ربوبیت، تزکیه و اخوت، مستقیماً به توسعه اجتماعی، زیست‌محیطی و بهبود اقتصادی و ارزش‌های انسانی مرتبط هستند (Mohd Nor, Rahim & Senik, 2015). بانک‌های اجتماعی در واقع بانک‌هایی با وجدان هستند. این بانک‌ها روی فعالیت‌های اجتماعی، فراهم‌کردن فرصت‌هایی برای محرومان، حمایت‌های اجتماعی، حفظ محیط‌زیست و رعایت اصول اخلاقی سرمایه‌گذاری بلندمدت کرده‌اند. بانک‌های اجتماعی تلاش می‌کنند در فعالیت‌هایی سرمایه‌گذاری کنند

1. Reifner

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

که موجب بهبود شرایط کل جامعه می‌گردد و به دنبال ایجاد انتفاع برای عده معدودی از افراد جامعه نیستند.

این امر بدین معنی است که تصمیم‌گیری بانک‌های اجتماعی با بررسی ثبات اجتماعی و اقتصادی جامعه انجام می‌گردد. سرمایه‌گذاری‌های باثبات و روش‌های وام‌دهی ازجمله مواردی هستند که این بانک‌ها به‌کار می‌گیرند و به‌وسیله آن موجب ایجاد کیفیت بهتری از زندگی برای بیشترین افراد جامعه می‌شوند.

مشکلات پیش‌روی اقتصاد جهان و بحران دامن‌گیر آن نشان از نارسایی‌هایی در فعالیت بانکداری دارد. بسیاری بر این عقیده‌اند بحران مالی که اروپا و آمریکا طی سال‌های اخیر پشت‌سر گذاشت و اثرات اجتماعی و اقتصادی همه جانبه‌ای بر روی مردم داشت، به سبب عدم رعایت بانکداری اجتماعی و تبعیت از اصول اقتصادی آن‌هم به‌صورت نادرست و نصفه و نیمه هست. اعتراف به ضعف در شیوه‌های پیشین بانکداری جهانی و اقدامی اصلاحی برای کاستن از آن دشوار است، اما درک و سرنوشت تازه‌ای را برای همه بانک‌ها رقم می‌زند.

در نظام بانکداری ایران که از اصول بانکداری اسلامی پیروی می‌کند و قوانین جامعی چون نظام قرض‌الحسنه و... در این راستا وجود دارد، نیز انتظار می‌رود به بانکداری اجتماعی بیش از سایر کشورها توجه شود. در ایران نیز پس از تصویب قانون عملیات بانکی بدون‌ربا، تغییر ساختاری مناسب در نظام بانکی پدید نیامده است که متناسب حسابداری بانکداری اسلامی باشد؛ بنابراین جهت حل این مشکل نیازمند افرادی توانا در این زمینه بوده که هم به بحث شرعی و حقوقی قضایا واقف باشند و هم به بحث‌های مالی و حسابداری و حسابرسی (Mohseni Zenozi & Jalili, 2015). پیرامون بانکداری جاری در کشور، نه می‌توان به‌صورت افراطی اظهارنظر کرد که نشانی از بانکداری اسلامی در نظام بانکی کشور وجود ندارد و نه با ذوق‌زدگی می‌توان گفت که آنچه در نظام بانکی کشور اجرا می‌شود دقیقاً همان چیزی است که بانکداری اسلامی در نظر دارد. آسوتای[2] (۲۰۰۷م) تأکید کرده است که الان زمان خیزش است، بعد از اینکه بانکداری اسلامی موفق به ارائه وظایف اجتماعی خود جهت توسعه تعادل بین عدالت اقتصادی و اجتماعی

2. Asutay

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

نشده است. دستیابی به رشد اقتصادی بالا و پایدار همواره موردنظر برنامه‌های اقتصادی کشورها بوده است. اثبات وجود رابطه مثبت میان توسعه بازارها و نهادهای مالی و رشد اقتصادی توسط بسیاری از مطالعات، پژوهشگران را بر آن داشته تا عوامل رشد یا بازدارنده توسعه بازار مالی را بررسی نمایند. در چند دهه اخیر در زمینه تجهیز منابع و اعطای تسهیلات و همچنین ابزارهای سیاست پولی و شیوه‌های اعمال، اجرا و نظارت بر سیاست‌ها در جهان به‌ویژه کشورهای اسلامی، تحولات عمده‌ای روی داده است.

نظام بانکداری یکی از مهم‌ترین بخش‌های مالی ایران است. از یکسو در نظام مالی ایران، ابزارهای مالی از تنوع و کارآمدی لازم برخوردار نیستند، لذا عمده وظیفه تجهیز و تخصیص منابع به عهده بانک‌هاست. از سوی دیگر، به دلیل مشکلات ساختاری بازار سرمایه، دادوستد دست‌دوم ابزارهای مالی، مانند اوراق مشارکت، نیز دستخوش نوسانات زیادی است، لذا بانک‌ها باید هر دو وظیفه بازار پول و بازار سرمایه را به انجام رسانند، تسهیلات کوتاه‌مدت و بلندمدت دهند و همچنین در سرمایه‌گذاری‌های عظیم، شرکت کنند. این در حالی است که به دلیل مشکلات و ابهاماتی که همچنان در حوزه تئوریک و نیز اجرایی ابزارهای مالی در بانکداری بدون‌ربای کشور وجود دارد، نظام بانکداری موجود کشور هنوز نتوانسته نقش و جایگاه مورد انتظار را در نظام مالی کشور ایفا نماید و حتی بررسی نزدیک به سه دهه بانکداری اسلامی در کشور نشان‌دهنده این موضوع است که چالش‌ها و مشکلات موجود در مواردی منجر به همگرایی و مشابهت نظام بانکداری بدون‌ربا در ایران با نظام بانکداری مبتنی‌بر بهره گردیده است. به‌عبارت‌دیگر نظام بانکداری در کشور در مواردی عملکردی شبه ربوی داشته است. ازاین‌رو می‌توان گفت وضع موجود بانکداری ایران با وضع ایده‌آل بانکداری اسلامی که در سطح گسترده‌ای در ادبیات نظری و مالیه اسلامی موردتوجه قرار گرفته است، فاصله زیادی دارد و بررسی موانع و چالش‌های موجود و ارائه راه‌حل‌هایی که با ساختار پولی و بانکی کشور سازگار باشد، ضروری به‌نظر می‌رسد؛ بنابراین تحقیق حاضر درصدد است که آیا بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌تواند خلأهای موجود در نظام بانکداری اسلامی را پر نموده و نیازهای توسعه جوامع مسلمانان را می‌تواند مرتفع کند یا خیر؟

۱. پیشینه پژوهش

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

آلیکس گارسی و دیگران[۳] (۲۰۱۸م) سرمایه اجتماعی را با مؤلفه‌های اعتماد، درک متقابل، رفتارها و هنجارهای مشترک تعریف کردند. در اینجا ما به بررسی و سنجش ابعاد اعتماد، هنجارهای مشترک، تعاون و همکاری متقابل، انسجام و همبستگی جمعی، همدلی درک و احترام متقابل در نظام بانکداری اسلامی می‌پردازیم. صادقی شاهدانی و نصرآبادی[۴] (۲۰۱۵م) نشان می‌دهند که بانکداری اسلامی از طرق ارتباط تنگاتنگ با بخش واقعی اقتصاد، ایجاد شفافیت مالی، وجود نظارت و کنترل، توزیع ریسک و تأثیرپذیری حداقل از شوک‌ها، رعایت استانداردهای وام‌دهی، عدم سرمایه‌گذاری در دارایی بدون پشتوانه، التزام به برآورد دقیق ریسک فعالیت‌ها مانع از توسعه و گسترش بحران مالی در حیطه خود خواهد داشت. بر این مبنا، نتایج آن‌ها با نتایج تحقیق حاضر همسو است که براساس آن نشان داده شد که نظام بانکداری در ایران منجر به سوددهی می‌شود. قوامی[۵] (۲۰۱۵م) نشان می‌دهد که مباحث و ابزارهای مالی در اقتصاد اسلامی در قالب یافته‌های جدید علم اقتصاد کاربرد مشکل‌گشایی دارند. باستانی‌فر، حیدری و مقدم[۶] (۲۰۱۵م) نشان می‌دهند که اثر شریعت شامل بدهکار بودن متقاضی اعتبار، التزام به اجرای شرط قبض، اطمینان بانک به اطلاعات متقاضی وام، جواز و لزوم عقد قرض بر ضریب فزاینده خلق پول اثرگذار بوده است. بر این مبنا، نتایج آن‌ها با نتایج تحقیق حاضر همسو است که براساس آن نشان داده شد که نظام بانکداری در ایران براساس شریعت و قوانین اسلامی اجرا می‌گردد. اکبریان و رفیعی[۷] (۲۰۰۷م) نشان می‌دهد با استفاده از ابزارهای مهندسی مالی، روش‌های نوین مدیریت ریسک، فروش گواهی‌های سپرده در هنگام کمبود نقدینگی و یا وثیقه گذاری چالش فقدان نقدینگی را می‌توان مرتفع ساخت یا مشکل نبود امکان خلق پول و اعتبار و نحوه مالکیت باوجود بانک مرکزی، نگهداری ذخیره قانونی، عملیات خرید دین و همچنین عملیات بازار با خریدوفروش صکوک اسلامی برطرف می‌شود. پایتختی[۸] (۲۰۱۵م) نشان می‌دهند درحالی‌که افزایش تسهیلات مبادله‌ای نرخ بیکاری در

3. Alix-Garci et al
4 .Sadeghi Shahabi & Nasrabadi
5. Qavami
6 .Bastanifar, Heydari & Moghadam
7 .Akbarian & Rafiei
8 .Paytkti & Arab Mazar

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

اقتصاد ایران را کاهش می‌دهد، نرخ رشد مانده تسهیلات مشارکتی و تسهیلات قرض‌الحسنه اثر مثبت بر نرخ بیکاری دارند؛ و با نتایج تحقیق حاضر همسو است که نشان داده شد که نظام بانکداری در ایران بر امور اجتماعی و مردم تأثیرگذار است. قوامی (۲۰۱۵م) نشان می‌دهند که مباحث بانکداری اسلامی در خصوص عقود مشارکتی و تجربیات بانکداری متعارف به‌منظور بهبود کارآیی قرارداد مالی علاوه‌بر بُعد اقتصادی، نسبت به توسعه بُعد اجتماعی قراردادها با لحاظ ارزش‌های اخلاقی و اسلامی نظیر صداقت، امانت‌داری که در ارائه رفتار متعهدانه مؤثر است؛ اقدام گردیده است. صفرنیا، دهقانی، فارسی‌زاده و همتی[9] (۲۰۱۶م) نشان می‌دهند که اعتماد به بانک به‌عنوان مهم‌ترین و اثرگذارترین عامل در جذب و نگهداری مشتریان نمونه است و ادراک کیفیت خدمات، رضایت از عملکرد کارکنان، رضایت از بانکداری الکترونیکی، تصویر بانکداری اینترنتی و ارزش درک شده به ترتیب کمترین تأثیر را برجذب و نگهداری مشتریان نمونه داشتند.

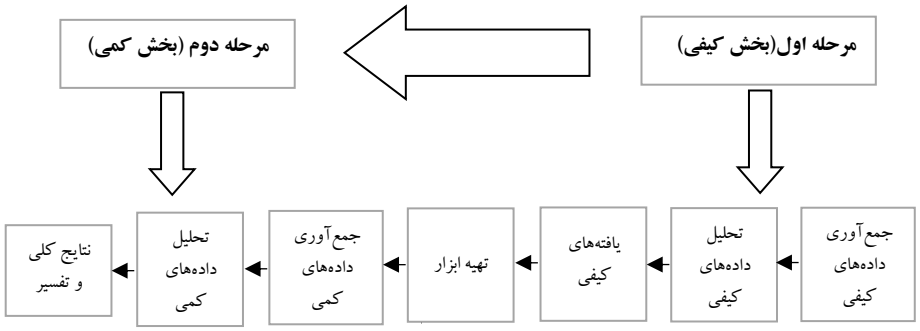
۲. روش پژوهش

با توجه اینکه هدف پژوهش حاضر مطالعه عمیق چارچوب اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی است، طرح آن از طرح‌های ترکیبی است و روش آن، با توجه به اینکه از قبل الگویی وجود نداشته و پژوهشگر درصدد کشف این الگو بوده است، از مدل‌های ترکیبی اکتشافی متوالی)کیفی - کمی(است و چون در پی ساخت ابزاری[10] برای سنجش چارچوب شاخص‌های اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی بر اساس داده‌های بخش کیفی است، از نوع اکتشافی متوالی- ابزارسازی است. ازاین‌رو ابتدا روش‌شناسی و تحلیل بخش کیفی و سپس روش‌شناسی و تحلیل بخش کمی پژوهش به تفکیک ارائه می‌شود و در بخش نتیجه‌گیری، نتایج به‌دست‌آمده در هر دو بخش باهم ادغام و ارائه خواهد شد.

9 .Safarnia, Dehghani, Farsizadeh & Hemmati
10. Sequential exploratory mixed method- Instrument development

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

شکل (۱): فرآیند تحقیق ترکیبی اکتشافی متوالی از نوع ابزارسازی

منبع: یافته‌های تحقیق

۲-۱. روش‌شناسی بخش کیفی

روش پژوهش در بخش کیفی مطالعه موردی کیفی است و مشارکت‌کنندگان شامل خبرگان آگاه به موضوع تحقیق بودند که دارای شاخص‌هایی ازجمله مدرک تحصیلی مرتبط، سوابق شغلی بالا در بانک‌های سپه و انصار سابق و همچنین وجود سوابق اجرایی در سیستم بانکی بود. برای انجام مصاحبه میدانی، مشارکت‌کنندگان پژوهش را خبرگان آگاه متخصص در حوزه بانکداری شامل می‌شوند که این افراد، به‌صورت هدفمند از نوع معیاری، برای مصاحبه‌های کیفی در موضوع پژوهش انتخاب گردید (۱۶ مصاحبه با ۱۶ نفر و تا حد اشباع نظری ادامه یافت). معیار انتخاب نمونه‌های پژوهش، میزان تخصص در امر بانکداری و میزان درگیری در امر تصمیم‌گیری بود. پس از تحلیل ادبیات و برای تکمیل شاخص‌های صول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی، با ۱۶ نفر از مشارکت‌کنندگان مصاحبه شد تا فهرست شاخص‌های اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی تکمیل گردد. با یک نفر از مصاحبه‌شوندگان (مصاحبه‌شونده نفر اول)، دو بار مصاحبه صورت گرفت چراکه در اولین مصاحبه صورت گرفته، مواردی از نگاه مصاحبه‌شونده جاافتاده بود که سعی شد در مصاحبه مجدد، آن موارد اصلاح گردد. همچنین از مصاحبه سیزدهم، داده جدیدی به‌دست‌نیامد ولی برای اطمینان تا مصاحبه با نفر شانزدهم ادامه پیدا کرد. قبل از انجام دادن مصاحبه و به همراه سؤال‌های مصاحبه، نامه‌ای با امضای پژوهشگر مبنی‌بر تعهد

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

اخلاقی در نگهداری مفاد مصاحبه و مشخصات مشارکت‌کنندگان و انتشار نکردن آن ارسال شد. همچنین، با اطلاع مشارکت‌کنندگان تمام مصاحبه‌ها ضبط و برای استخراج نکات کلیدی بررسی شد. پس از اعلام موافقت، مصاحبه‌ها با محوریت تلقی، برداشت و شاخص‌های موردنظر برای شناسایی شاخص‌های اصول بانکداری اسلامی–اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی و مهم‌ترین شاخص‌ها، برگزار شد. در مصاحبه‌های انجام‌شده پاسخ‌گویان به سؤال موردنظر در مورد ارائه مؤلفه یا شاخص جدید و یا تأیید مؤلفه‌ها و شاخص‌های گردآوری‌شده ابراز نظر کردند.

برای تأمین روایی و پایایی مطالعه از روش ارزیابی لینوکلن و گوبا استفاده شد. بدین‌منظور چهار معیار اعتبار (باورپذیری(، انتقال‌پذیری، اطمینان‌پذیری و تأییدپذیری برای ارزیابی در نظر گرفته شد و برای دستیابی به هریک از این معیارهای، اقدامات زیر انجام گرفت:

- اعتبارپذیری: معادل روایی در پژوهش‌های کمی است. بدین‌منظور، پرسش‌ها را اساتید راهنما و مشاور تأیید کردند که میزان موثق بودن داده‌های پژوهش را به حد قابل قبولی افزایش داده است (Creswell & Plano Clark, 2017).
- انتقال‌پذیری: جایگزین اعتبار بیرونی در پژوهش‌های کمی است. بدین‌منظور، یافته‌های پژوهشی توسط دو متخصص در حیطه اخلاق سازمانی که در پژوهش مشارکت نداشتند، موردبررسی قرار گرفتند (Creswell & Plano Clark, 2017).
- اطمینان‌پذیری: معادل پایایی در پژوهش کمی است و به‌منظور ایجاد اطمینان‌پذیری، جزئیات پژوهش و یادداشت‌برداری‌ها ثبت و ضبط شد (Creswell & Plano Clark, 2017).
- تأییدپذیری: به معنای پرهیز از سوگیری است. بدین‌منظور تمامی مراحل به‌دقت ثبت و ضبط‌شده و همه مستندات به‌صورت پیوست در اختیار و تأیید اساتید قرارگرفته است (Creswell & Plano Clark, 2017).

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

برای اخذ مجوز موردنیاز برای انجام دادن مصاحبه با افراد کانونی، اقداماتی صورت گرفت که در این بخش پس از جلب همکاری صاحب‌نظران کلیدی برای مصاحبه و جلب اعتماد آنان رأی دادن اطلاعات لازم، در زمان مقرر مراجعه و اطلاعات لازم گردآوری‌شده است. تجزیه‌وتحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌های انجام‌شده، با روش تحلیل داده بنیاد انجام گرفته است (Creswell & Plano Clark, 2017).

همچنین برای سنجش پایایی داده‌های کیفی در این پژوهش از روش «پایایی بازآزمون» استفاده شد که به میزان سازگاری طبقه‌بندی داده‌ها در طول زمان اشاره دارد. این شاخص را می‌توان زمانی محاسبه کرد که یک کدگذار یک متن را در دو زمان متفاوت کدگذاری کرده باشد. برای محاسبه پایایی بازآزمون از میان مصاحبه‌های انجام‌گرفته چند مصاحبه به‌عنوان نمونه انتخاب‌شده و هرکدام از آن‌ها در یک‌فاصله زمانی کوتاه و مشخص دوباره کدگذاری می‌شوند؛ سپس کدهای مشخص‌شده در دو فاصله زمانی برای هرکدام از مصاحبه‌ها باهم مقایسه می‌شوند و از طریق میزان توافقات و عدم توافقات موجود در دو مرحله کدگذاری، شاخص ثبات برای آن پژوهش محاسبه می‌گردد. در هرکدام از مصاحبه‌ها، کدهایی که در دو فاصله زمانی باهم مشابه هستند با عنوان توافق و کدهای غیرمشابه با عنوان عدم توافق مشخص می‌شوند.

در بخش کمی از روش پژوهش توصیفی، از نوع همبستگی و روش اجرا به‌صورت میدانی است. هدف از انجام این مرحله، تدوین الگو چارچوب اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی در مرحله کیفی بوده است. همچنین جامعه آماری تحقیق در بخش کمی شامل کلیه روسا و معاونین شعب بانک سپه و بانک انصار سابق در شهر شیراز است که براساس اطلاعات موجود ۴۴ شعبه بانک سپه و ۱۶ شعبه بانک انصار وجود دارد که درنهایت با توجه به وجود ۲ نفر رئیس و معاون شعبه در هر بانک، کل جامعه آماری پژوهش شامل ۱۲۰ نفر است.

با توجه به محدود بودن جامعه آماری، در این تحقیق نمونه‌گیری به‌صورت همه‌پرسی است و پرسشنامه در اختیار کل جامعه آماری قرار گرفت که علی‌رغم پیگیری‌های مکرر تعداد ۹۱ پرسشنامه معادل ۷۵/۸ درصد به‌صورت کامل و جامع دریافت شد که مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

برای تعیین حجم نمونه، طبق فرمول کوکران حجم نمونه ۹۱ نفر محاسبه گردید. بر این اساس برای انجام پیش‌آزمون ۳۰ پرسشنامه توزیع و جمع‌آوری گردید، خطای استاندارد (Se) ۵ درصد به‌دست‌آمده براساس این پیش‌آزمون برای محاسبه نمونه مدنظر قرار گرفت.

$$n=\frac{t^2pq}{1+\frac{1}{n}\left[\frac{t^2pq}{d^2}-1\right]}\Rightarrow n=\frac{(1.96)(0.5)(0.5)}{1+\frac{1}{120}\left[\frac{(1.96)(0.5)(0.5)}{0.05}-1\right]}\Rightarrow \lfloor n\rfloor=91$$

جهت بررسی روایی صوری پرسشنامه توسط ۵ تن اساتید جامعه‌شناسی بررسی و پس از اصلاحات انجام‌گرفته در بین جامعه موردنظر پخش گردید. نحوه گردآوری داده‌ها؛ با استفاده از وبگاه پرس‌لاین، پرسشنامه به‌صورت برخط[11] طراحی شد. سپس پیوند پرسشنامه در گروه‌ها و کانال‌های تلگرامی و همچنین شبکه اجتماعی واتساپ از نمونه آماری خواسته شد که از طریق پیوند ارائه شده به پرسشنامه پاسخ دهند. همچنین آلفای کرونباخ متغیرها بالای ۰/۷ است. تحلیل نتایج این مطالعه به روش معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار pls و SPSS20 انجام شده است.

۳. یافته‌های تحقیق

جدول (۱) نتایج کدگذاری محوری مربوط به شرایط عِلی توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی را نشان می‌دهد.

جدول (۱): نتایج کدگذاری محوری در خصوص شرایط عِلی

مقوله‌ها	کدهای
اعتماد عمومی	ضرورت ایجاد اعتماد عمومی به بانکداری اسلامی- اجتماعی
	لزوم شکل‌گیری معاهدات اجتماعی
	لزوم ایجاد پیوندهای اجتماعی
	بهبود وابستگی‌های اجتماعی
نگرش‌های اجتماعی	بهبود نگرش مطلوب به سیستم بانکداری

11 .Online

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مقوله‌ها	کدهای
	لزوم ایجاد پیش‌فرض‌های مثبت نسبت به بانکداری اسلامی- اجتماعی
	اهمیت شکل‌گیری روابط عاطفی با مخاطبان سیستم بانکی
	ضرورت وظیفه‌شناسی ارکان سیستم بانکی
	توجه به کرامت انسانی در سیستم بانکی
عدالت اجتماعی	اهمیت ایجاد عدالت محوری در حوزه بانکداری اسلامی- اجتماعی
	ضرورت حل مشکلات مردم در چارچوب بانکی
	لزوم پویایی اجتماعی
	اهمیت رفتارهای منصفانه در سیستم بانکی
	ضرورت کاهش تبعیض در مبحث خدمات‌رسانی
فعالیت‌های بانکی	ضرورت ایجاد انسجام در فعالیت‌های بانکی
	اهمیت پاسخ‌گویی
	لزوم شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در محیط بانک
	ضرورت بهبود فضا دوستانه سیستم بانکی
	اهمیت جلب رضایت مخاطبان سیستم بانکی
	ضرورت کاهش تنش‌های عمومی در محیط بانکی
	لزوم سلامت بانکی
	اهمیت پیاده‌سازی ضوابط فقهی در حوزه بانکی
جنبه‌های ملی	لزوم شکل‌گیری هویت ملی از طریق اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی
	لزوم شکل‌گیری رضایت‌مندی از دولت
	بهبود زیرساخت‌های فنی خدمات‌رسانی از سوی بانک‌ها
	ضرورت همگرایی ملی در عرصه بانکداری
	اهمیت ایجاد اتحاد ملی در عرصه بانکداری

منبع: (یافته‌های تحقیق)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط علی توسعه اصول بانکداری اسلامی–اجتماعی شامل اعتماد عمومی، نگرش‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی، فعالیت‌های بانکی و جنبه‌های ملی است.

جدول (۲) نتایج کدگذاری محوری مربوط به شرایط زمینه‌ای توسعه اصول بانکداری اسلامی– اجتماعی را نشان می‌دهد.

جدول (۲): نتایج کدگذاری محوری در خصوص شرایط زمینه‌ای

مقوله‌ها	کدهای
رفتارهای مطلوب	ارتقا دانش فنی در خصوص نحوه تعامل با مراجعه‌کنندگان
	ایجاد منشورهای اجتماعی در حوزه بانکداری
	عملیاتی نمودن ضوابط فقهی در حوزه بانکی
	کنترل و رفع تسهیلات رانتی در سیستم بانکی
	شکل‌گیری تأمین منابع طیب در سیستم بانکی
	تسهیلات اعطایی مصرفی عادلانه نسبت به کل تسهیلات اعطایی
مسائل فرهنگی	ارتقا فرهنگ اشتراک اطلاعات در سیستم بانکی
	شکل‌گیری رفتارهای شهروندی
	بهبود روحیه رقابت‌جویی و آرمان‌گرایانه کارکنان
	سرانه تسهیلات مناطق محروم نسبت به سرانه تسهیلات مناطق برخوردار
تعالی درونی	اشراف بر تمامی مشکلات موجود سیستم بانکی
	هویت دهی به سیستم بانکی
	جلوگیری از پیش‌داوری
	بهبود همگرایی سیستم بانکی
	شکل‌گیری روحیه کنجکاوی مطلوب
	ایجاد اولویت‌های اخلاق محوری در سیستم بانکی
	ایجاد روحیه وفاق آفرین در سیستم بانکی
	بهبود آگاهی کارکنان و مشتریان بانکی از مفاهیم و مفاد قراردادهای بانکی
سیستم انگیزشی	ایجاد مشوق‌های شغلی

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مقوله‌ها	کدهای
	پشتیبانی انگیزشی از خدمت محوری
	بهبود اعتمادسازی در سیستم بانکی
	ارتقا تعلق‌خاطر بانکی در لایه‌های مختلف سازمانی
	واکنش مطلوب به تلاش‌ها در راستای دولت خدمت محور در حوزه سیستم بانکی
تحول مدیریتی	ایجاد مدیریت دغدغه مند در سیستم بانکی
	بهبود هوشیاری در ارکان سیستم بانکی
	ایجاد سیستم‌های نظاره‌گر در سیستم بانکی
	تقویت مهارت‌های ممیزی در سیستم بانکی
	ایجاد سیستم‌های تأثیرگذار رهبری در سیستم بانکی
	سیاست ورزی مطلوب در سیستم بانکی
	شکل‌گیری تفکر جامع‌نگر در سیستم بانکی
	شکل‌گیری شفافیت در قراردادهای بانکی

منبع: (یافته‌های تحقیق)

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط زمینه‌ای توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی شامل رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی است.

جدول (۳) نتایج کدگذاری محوری مربوط به شرایط مداخله‌گر توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی را نشان می‌دهد.

جدول (۳): نتایج کدگذاری محوری در خصوص شرایط مداخله‌گر

مقوله‌ها	کدهای
شرایط کلان	تحریم‌های بین‌المللی
	ضعف در زیرساخت‌های بانکی
	محیط متغیر و پرتنش
	عدم اعتماد عمومی به سیستم بانکی

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مقوله‌ها	کدهای
	ضعف در تعاملات بین‌المللی بانکی
	نفوذ سیاسی در سیستم بانکی
	عدم عملیاتی نمودن رهنمودهای اقتصادی در اسلام
	عدم ثبات مدیریتی در سیستم بانکی
شرایط خرد	عدم شناخت مدیران از شاخص‌های بانکداری اسلامی
	مشکلات مالی موجود در سیستم بانکی
	عدم یکپارچگی در سیستم بانکی
	نبود سیستم‌های مشتری‌مدار در سیستم‌های بانکی
	عدم وجود عدالت‌محوری در سیستم بانکی
	نبود رویه‌های فقرزدایی در سیستم‌های بانکی
	فقدان فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی مطلوب
	عدم سازگارپذیری سیستم بانکی با تمامی گروه‌های جامعه
	عدم تعادل در خواسته‌های مخاطبان بانکی
	تعریف‌های نامتقارن از بانکداری اسلامی
	عدم روابط مطلوب بین‌بانکی
	عدم وجود سیستم‌های مدیریت تعارض در لایه‌های بانکی
	ضعف در رویه‌های نظارتی

منبع: (یافته‌های تحقیق)

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط مداخله‌گر توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی شامل شرایط کلان و شرایط خرد است

جدول (۴) نتایج کدگذاری محوری مربوط به راهبردها توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی را نشان می‌دهد.

جدول (۴): نتایج کدگذاری محوری در خصوص شرایط راهبردها

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مقوله‌ها	کدهای
راهبردهای کوتاه‌مدت	تقویت شاخص‌های اخلاقی در سیستم بانکی شامل روحیه امانت‌داری و صداقت
	تعریف و عملیاتی نمودن سرانه تسهیلات مناطق محروم در سیستم بانکی
	افزایش دسترسی یکسان به تسهیلات برای تمامی آحاد جامعه
	تعریف عملیاتی شاخص‌های بانکداری اسلامی
	واکنش مثبت و سریع به خواسته‌ها و نیازهای موجود بانکی در جامعه
	گروه‌بندی مخاطبان و شکل‌گیری برنامه‌ریزی دقیق برای تمام گروه‌ها
	کاهش منفعت‌طلبی یک‌جانبه بانکی با رفع خواسته‌ها و نیازهای بانکی محرومین
	ایجاد فرهنگ پاسخگویی در تمامی لایه‌های بانکی
راهبردهای میان‌مدت	ایجاد بانک اطلاعاتی از مخاطبان بانکی و ایجاد سیستم واکنشی به خواسته‌های آنان
	اصلاح و بازتعریف دقیق شاخص‌های بانکداری اسلامی
	ذینفع شناسی در سیستم بانکی و کشف خواسته‌های تمامی ذینفعان
	قدرت بخشی به مخاطبان بانکی با ایجاد سامانه‌های ارتباط با مشتری
	چابک سازی و یکپارچه‌سازی فرایندهای توسعه سیستم‌های انسانی در سیستم بانکی
	تقویت حضور نهادهای متولی در حوزه شفافیت بانکی
راهبردهای بلندمدت	شکل‌گیری روحیه جهادی در سیستم بانکی
	بازتعریف و طراحی سیستم گزارش دهی، ارزشیابی و نظارت در بخش‌های مختلف بانکی
	پیاده‌سازی اپلیکیشن و ساختار یکپارچه رسانه‌ای و نشر اطلاعات در حوزه بانکی
	تخصیص بهینه منابع اقتصادی و مالی در بین بخش‌های اقتصادی و همچنین در بین مناطق مختلف متناسب با ظرفیت جذب آنان
	تعریف و اجرا طرح‌های بانکی دارای منافع عمومی بالا

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

منبع: (یافته‌های تحقیق)

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که راهبردهای توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی شامل راهبردهای میان‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت است

جدول (۵) نتایج کدگذاری محوری مربوط به پیامدهای توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی را نشان می‌دهد.

جدول (۵): نتایج کدگذاری محوری در خصوص پیامدها

مقوله‌ها	کدهای
پیامدهای اجتماعی	بهبود تعاملات اجتماعی در سیستم بانکی
	شکل‌گیری هویت اجتماعی
	ایجاد سرمایه اجتماعی در سیستم بانکی
	بهبود مهارت‌های اجتماعی کارکنان
	کاهش تنش‌های اجتماعی در سیستم بانکی
پیامدهای اسلامی	عملی نمودن شاخص‌های بانکداری اسلامی
	ارتقا عدالت‌محوری در سیستم بانکی
	رعایت فقه در قراردادهای بانکی
	دستیابی به اقتصاد اسلامی
پیامدهای بانکی	بهبود اعتبار سیستم بانکی
	افزایش مشتریان بانکی
	بهبود کارایی سیستم بانکی
	ایجاد محیطی کم تنش در سیستم بانکی
	ارتقا سیستم‌های محیطی بانک‌ها
	اشراف سیستم بانکی از ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری

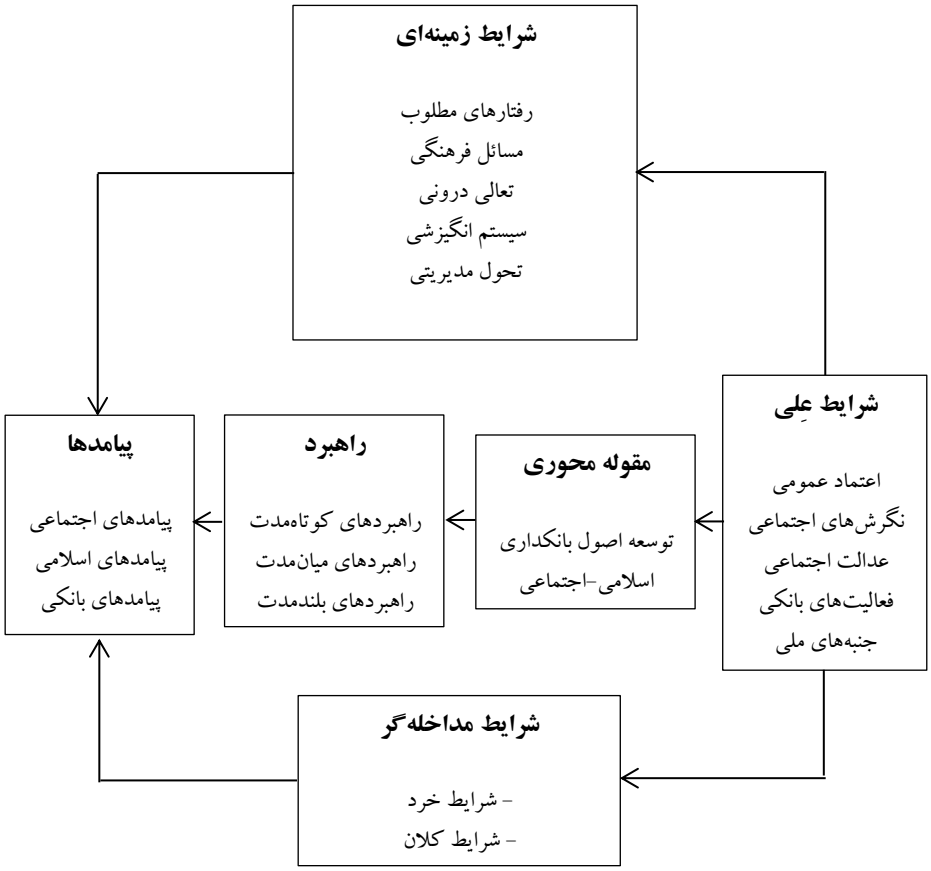
منبع: (یافته‌های تحقیق)

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که پیامدهای توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی شامل پیامدهای اجتماعی، پیامدهای اسلامی و پیامدهای بانکی است.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

پس از بررسی هر بخش از مدل و شناسایی مقوله‌های آن؛ مدل پارادایمی تحقیق حاضر طراحی گردید. شکل (۲) مدل نهایی تحقیق حاضر را نشان می‌دهد.

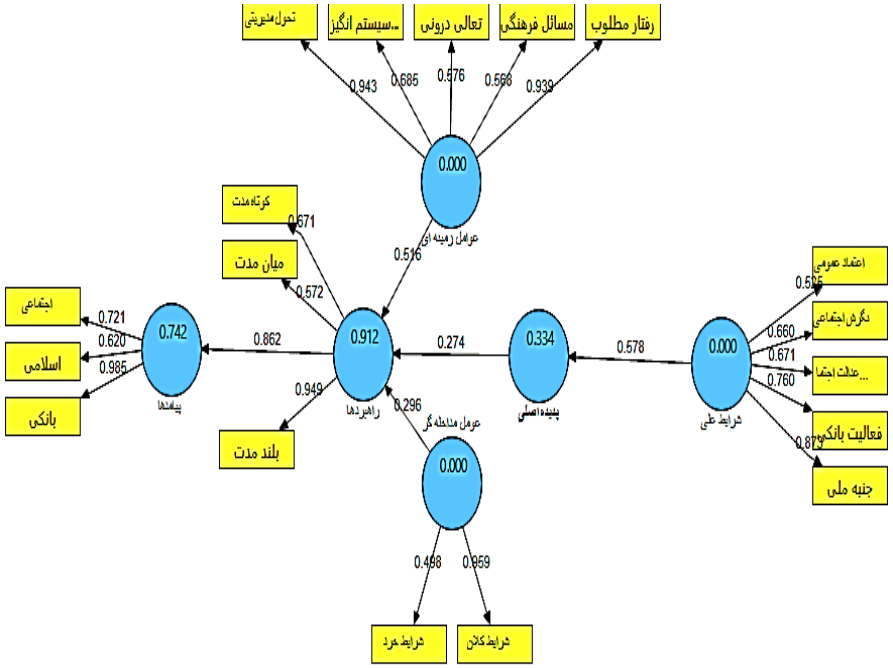
شکل (۲): مدل پارادایمی تحقیق

منبع: (یافته‌های تحقیق)

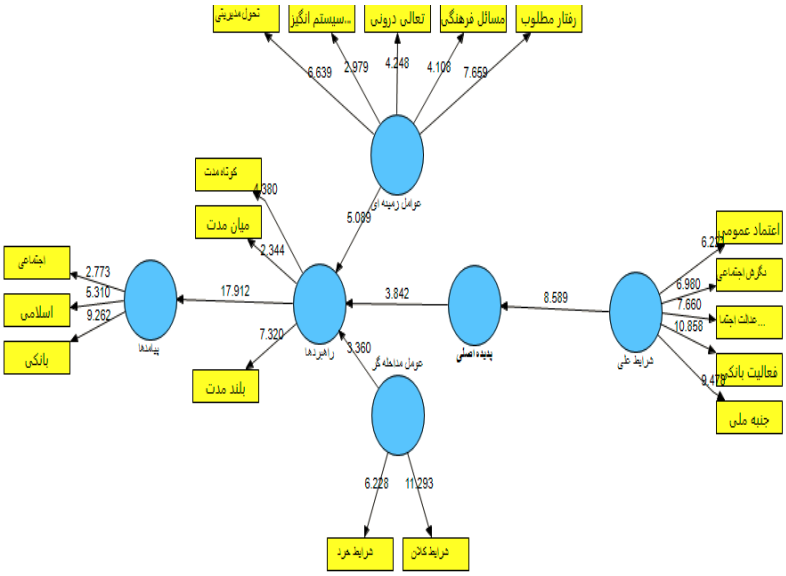
به‌منظور بررسی مدل تحقیق در بخش کمی از روش معادلات ساختاری استفاده گردید. شکل (۲) و (۳) مدل تحقیق در حالت بار عاملی و در حالت ضرایب t را نشان می‌دهد.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

شکل (۱): مدل تحقیق در حالت بار عاملی منبع: (یافته‌های تحقیق)

شکل (۲): مدل تحقیق در حالت ضرایب t منبع: (یافته‌های تحقیق)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

جدول (۶): خلاصه مدل پژوهش

روابط	تأثیر	t
شرایط علی بر پدیده اصلی	۰/۵۷۸	۸/۵۸۹
پدیده اصلی بر راهبردها	۰/۲۷۴	۳/۸۴۲
شرایط زمینه‌ای بر راهبردها	۰/۵۱۶	۵/۰۸۹
شرایط مداخله‌گر بر راهبردها	۰/۲۹۶	۳/۳۶۰
راهبردها بر پیامدها	۰/۸۶۲	۱۷/۹۱۲

مطابق با نتایج مدل پژوهش مشخص گردید که روابط مدل همگی به علت بالاتر بودن سطح t از ۱/۹۶ معنادار است. به‌منظور بررسی برازش مدل پژوهش از شاخص‌های منتخب استفاده گردید. جدول (۷) نتایج مربوط به شاخص‌های برازش مدل پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول (۷): شاخص‌های برازش

	شرایط علی	زمینه‌ای	مداخله‌گر	راهبردها	پیامدها	معیار	وضعیت
آلفای کرونباخ	۰/۸۵	۰/۸۹	۰/۸۱	۰/۸۳	۰/۸۸	بالاتر از ۰/۷	مطلوب
پایایی ترکیبی	۰/۸۸	۰/۹۱	۰/۸۵	۰/۸۸	۰/۸۹	بالاتر از ۰/۷	مطلوب
میانگین واریانس استخراجی	۰/۴۳	۰/۴۵	۰/۴۱	۰/۴۴	۰/۵۲	بالاتر از ۰/۴	مطلوب
ضریب تعیین	–	–	–	۰/۹۱	۰/۷۴	۰/۱۹=ضعیف ۰/۳۳=متوسط ۰/۶۷=قوی	مطلوب

به‌منظور بررسی روایی واگرا از روش فورنل و لاکر[12] (۱۹۸۱م) استفاده شد. جدول (۸) نتایج روایی واگرا با استفاده از روش فورنل و لاکر را نشان می‌دهد.

12 .Fornell-Larcker

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

جدول(۸): شاخص‌های برازش

	شرایط علی	زمینه‌ای	مداخله‌گر	راهبردها	پیامدها
شرایط علی	۰/۶۵				
شرایط زمینه‌ای	۰/۲۸۷	۰/۶۷			
شرایط مداخله‌گر	۰/۱۰۷	۰/۳۱۷	۰/۶۴		
راهبردها	۰/۳۰۱	۰/۲۳۷	۰/۲۰۰	۰/۶۶	
پیامدها	۰/۲۱۷	۰/۲۰۹	۰/۲۲۹	۰/۲۳۷	۰/۷۲

همان‌طور که نتایج جدول (۸) نشان می‌دهد، ریشه دوم مقادیر میانگین واریانس استخراجی هر سازه بزرگتر از مقادیر همبستگی آن سازه با سازه‌های دیگر است. به جدول (۹) نتایج مربوط به شاخص Q2 را نشان می‌دهد.

جدول (۹): شاخص Q2

عوامل	SSE	SSO	Q2 = 1-SSE/SSO
شرایط علی	۳۸۷/۲۷۰	۶۸۷/۰۰۰	۰/۴۳۷
شرایط زمینه‌ای	۳۹۸/۴۷۸	۶۵۷/۰۰۰	۰/۳۹۴
شرایط مداخله‌گر	۴۲۸/۵۴۰	۶۹۸/۰۰۰	۰/۳۸۷
راهبردها	۴۲۵/۳۰۰	۷۲۴/۰۰۰	۰/۴۱۳
پیامدها	۴۳۵/۴۴۷	۷۰۱/۰۰۰	۰/۳۷۹

با توجه به اینکه میزان مطلوب این شاخص بالاتر از ۰/۳۲ است، می‌توان چنین اعلام داشت که میزان شاخص Q2 در عوامل شناسایی شده در وضعیت مطلوبی قرار دارد. جدول (۱۰) نتایج مربوط به شاخص برازش کلی مدل[۱۳] را نشان می‌دهد.

جدول (۱۰): شاخص GOF

متغیرها	مقادیر اشتراکی	R2	$GOF = \sqrt{\overline{R2} \times \text{مقادیر اشتراکی}}$
راهبردها	۰/۴۴	۰/۹۱	۰/۶۳
پیامدها	۰/۵۲	۰/۷۴	۰/۶۱

13 .GOF

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

با توجه به اینکه میزان مطلوب شاخص GOF بالاتر از ۰/۳۶ است، می‌توان چنین اعلام داشت که میزان این شاخص در عوامل شناسایی‌شده در وضعیت مطلوبی قرار دارد. با توجه به نتایج مربوط به شاخص برازش مدل، مشخص گردید که مدل پژوهش در تمامی شاخص‌ها از برازش مناسبی برخوردار است.

بحث و نتیجه‌گیری

مشکلات پیش‌روی اقتصاد جهان و بحران دامن‌گیر آن نشان از نارسایی‌هایی در فعالیت بانکداری دارد. بسیاری بر این عقیده‌اند بحران مالی که اروپا و آمریکا طی سال‌های اخیر پشت‌سر گذاشت و اثرات اجتماعی و اقتصادی همه جانبه‌ای بر روی مردم داشت به سبب عدم رعایت بانکداری اجتماعی و تبعیت از اصول اقتصادی آن‌هم به‌صورت نادرست و نصفه و نیمه هست. اعتراف به ضعف در شیوه‌های پیشین بانکداری جهانی و اقدامی اصلاحی برای کاستن از آن دشوار است، اما درک و سرنوشت تازه‌ای را برای همه بانک‌ها رقم می‌زند.

در نظام بانکداری ایران که از اصول بانکداری اسلامی پیروی می‌کند و قوانین جامعی چون نظام قرض‌الحسنه و... در این راستا وجود دارد انتظار می‌رود به بانکداری اجتماعی بیش از سایر کشورها توجه شود.

در حال حاضر، بانک‌های اسلامی یکی از مهم‌ترین و معتبرترین نهادهای مالی در جذب سپرده‌های مسلمانان به‌شمار می‌روند که با رفع دغدغه‌های مسلمانان برای سرمایه‌گذاری منابع خود و با تکیه‌بر روش‌های مبتنی‌بر اسلام، بخش زیادی از گردش مالی جوامع مسلمان و حتی جوامع غربی را به خود اختصاص داده‌اند. دامنه فعالیت نهادهای مالی اسلامی با برخورداری از ویژگی‌هایی نظیر منع بهره، مشارکت در سودوزیان و پرهیز از ارتکاب حرام در فعالیت‌ها، به‌طور فزایندهای در حال گسترش است. ممنوع‌بودن بهره بدین‌معنا نیست که بانک‌های اسلامی به دنبال سودآوری نخواهند بود، بلکه مدیران بانک‌ها باید با تلاش‌های صادقانه خود، ضمن رعایت اصول اسلام در معاملات، سود معقولی برای سپرده‌گذاران و سهام‌داران فراهم کنند. برای اولین بار، حنیفا و حدیب[14] (۲۰۰۷م) نشان دادند که بانک‌های اسلامی دارای «هویت اخلاقی» هستند و این به

14. Hanifa & Hadib

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیشتر آن‌ها نسبت به بانک‌های متعارف (که صرفاً بر سودآوری تمرکز دارند) منجر خواهد شد. رعایت و افشای این مسئولیت‌ها، تأثیرات مثبتی بر جامعه دارد و موجب بهبود روابط با ذی‌نفعان، بهبود عملکرد مالی بانک به دلیل اعتماد عمومی نسبت به بانک‌ها و فراهم آمدن منابع ارزان‌تر برای بانک، نسبت به سایر رقیبان می‌شود.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط علی توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی شامل اعتماد عمومی، نگرش‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی، فعالیت‌های بانکی و جنبه‌های ملی است. بدون‌شک کارکردهای اجتماعی سیستم‌های بانکی در جهت شکل‌گیری سرمایه اجتماعی می‌تواند لازمه ایجاد بانکداری اسلامی- اجتماعی گردد. کارکردهای اجتماعی، اصلاحی و بانکی سیستم‌های بانکداری اسلامی و اجتماعی می‌تواند ضرورت و دغدغه ایجاد بانکداری اسلامی- اجتماعی را فراهم نماید.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط زمینه‌ای توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی شامل رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی است. بدون‌شک در مسیر شکل‌گیری بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌بایستی به شاخص‌های رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی توجه گردد. بدون شک در جهت ایجاد بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌بایستی به جنبه‌های مختلفی توجه گردد. این مسأله نشان می‌دهد که در مسیر شکل‌گیری و توسعه بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌بایستی به‌صورت جدی به جنبه‌های مختلفی از منظر فرهنگی، مدیریتی، انگیزشی، محیطی و رفتاری توجه جدی گردد.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط مداخله‌گر توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی شامل شرایط کلان و شرایط خُرد است؛ بنابراین در جهت توسعه بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌بایستی شاخص‌های کلان و خرد را به‌صورت جدی دنبال گرد. این مسأله نشان می‌دهد در مسیر توسعه بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌بایستی به جنبه‌های خُرد و کلان توجه جدی داشت و شرایطی جهت رفع این شرایط مداخله‌گر اعمال نمود. بدون‌شک رفع محدودیت‌های خرد و کلان در مسیر توسعه

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

بانکداری اسلامی- اجتماعی امری ضروری است که می‌بایستی به‌صورت جدی دنبال گردد.

با توجه به نتایج مشخص گردید که راهبردهای توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی شامل راهبردهای میان‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت است. راهبردهای کوتاه‌مدت شامل تقویت شاخص‌های اخلاقی در سیستم بانکی شامل روحیه امانت‌داری و صداقت، تعریف و عملیاتی نمودن سرانه تسهیلات مناطق محروم در سیستم بانکی، افزایش دسترسی یکسان به تسهیلات برای تمامی آحاد جامعه تعریف عملیاتی شاخص‌های بانکداری اسلامی، واکنش مثبت و سریع به خواسته‌ها و نیازهای موجود بانکی در جامعه، گروه‌بندی مخاطبان و شکل‌گیری برنامه‌ریزی دقیق برای تمام گروه‌ها، کاهش منفعت‌طلبی یک‌جانبه بانکی با رفع خواسته‌ها و نیازهای بانکی محرومین و ایجاد فرهنگ پاسخ‌گویی در تمامی لایه‌های بانکی است. همچنین راهبردهای میان‌مدت شامل ایجاد بانک اطلاعاتی از مخاطبان بانکی و ایجاد سیستم واکنشی به خواسته‌های آنان، اصلاح و بازتعریف دقیق شاخص‌های بانکداری اسلامی، ذی‌نفع‌شناسی در سیستم بانکی و کشف خواسته‌های تمامی ذی‌نفعان، قدرت بخشی به مخاطبان بانکی با ایجاد سامانه‌های ارتباط با مشتری، چابک‌سازی و یکپارچه‌سازی فرایندهای توسعه سیستم‌های انسانی در سیستم بانکی و تقویت حضور نهادهای متولی در حوزه شفافیت بانکی است. از طرفی راهبردهای بلندمدت شامل شکل‌گیری روحیه جهادی در سیستم بانکی، بازتعریف و طراحی سیستم گزارش‌دهی، ارزشیابی و نظارت در بخش‌های مختلف بانکی، پیاده‌سازی اپلیکیشن و ساختار یکپارچه رسانه‌ای و نشر اطلاعات در حوزه بانکی، تخصیص بهینه منابع اقتصادی و مالی در بین بخش‌های اقتصادی و همچنین در بین مناطق مختلف متناسب با ظرفیت جذب آنان و تعریف و اجرای طرح‌های بانکی دارای منافع عمومی بالا بود. بدون‌شک راهبردهای شناسایی‌شده نشان می‌دهد که در جهت توسعه بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌بایستی نگاه کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدتی داشت تا بتوان شاخص‌های بانکداری اسلامی در مسیر رشد و تعالی سرمایه اجتماعی را فراهم نمود.

با توجه به نتایج مشخص گردید که پیامدهای توسعه اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی شامل پیامدهای اجتماعی، پیامدهای اسلامی و پیامدهای بانکی است. بدون‌شک

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

ایجاد بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌تواند رشد و توسعه شاخص‌های اجتماعی، اسلامی و بانکی را داشته باشد و شرایطی جهت توسعه و ارتقا سیستم‌های بانکداری اسلامی اجتماعی را فراهم نماید. توجه به اصول بانکداری اسلامی و اجتماعی و پیاده‌سازی این شاخص‌ها می‌تواند از منظر اجتماعی منجر به بهبود تعاملات اجتماعی در سیستم بانکی، شکل‌گیری هویت اجتماعی، ایجاد سرمایه اجتماعی در سیستم بانکی، بهبود مهارت‌های اجتماعی کارکنان و کاهش تنش‌های اجتماعی در سیستم بانکی گردد. همچنین توجه به اصول بانکداری اسلامی و اجتماعی و پیاده‌سازی این شاخص‌ها می‌تواند از منظر اسلامی منجر به عملی نمودن شاخص‌های بانکداری اسلامی، ارتقا عدالت محوری در سیستم بانکی، رعایت فقه در قراردادهای بانکی و دستیابی به اقتصاد اسلامی گردد. همچنین توجه به اصول بانکداری اسلامی و اجتماعی و پیاده‌سازی این شاخص‌ها می‌تواند از منظر بانکی منجر به بهبود اعتبار سیستم بانکی، افزایش مشتریان بانکی، بهبود کارایی سیستم بانکی، ایجاد محیطی کم‌تنش در سیستم بانکی، ارتقا سیستم‌های محیطی بانک‌ها و اشراف سیستم بانکی از ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری گردد.

تحقیق حاضر سعی دارد نشان دهد نظام بانکداری در ایران منطبق با اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی براساس مدل QBLP[15] است و سیستم موجود منجر به کمرنگ‌شدن فقر، تبعیضات قومی، جنسیتی و دغدغه‌های زیست‌محیطی و همان زمان موجب اجرای قوانین اسلامی می‌شود و آیا بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌تواند خلأهای موجود در نظام بانکداری اسلامی را پر نموده و نیازهای توسعه جوامع مسلمانان را می‌تواند مرتفع کند یا خیر؟

نتایج بررسی فرضیه‌ها نشان داد با توجه به سطح معناداری آزمون t تک نمونه‌ای، ردشدن فرضیه صفر آزمون و میانگین به‌دست‌آمده از یافته‌های تحقیق می‌توان گفت که براساس نظام بانکداری اسلامی-اجتماعی: ۱) نظام بانکداری در ایران براساس شریعت و قوانین اسلامی اجرا می‌گردد؛ ۲) نظام بانکداری در ایران به مسائل زیست‌محیطی اهمیت نمی‌دهد؛ ۳) نظام بانکداری در ایران بر امور اجتماعی و مردم تأثیرگذار است؛

15. Quadruple Bottom Line Principle

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۴) نظام بانکداری در ایران منجر به سوددهی می‌شود؛ ۵) نظام بانکداری در ایران اصول چهارجانبه بانکداری اسلامی اجتماعی را رعایت می‌کند.

به‌صورت کلی مشخص گردید که در مسیر شکل‌گیری بانکداری اسلامی- اجتماعی می‌بایستی ضمن تلاش جهت ایجاد رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی؛ شرایطی جهت رفع مشکلات عوامل خُرد و کلان را فراهم نمود. همچنین با توجه به نتایج تحقیق حاضر می‌توان چنین مشخص نمود که توجه به راهبردهای کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت امری ضروری و مهم است که می‌بایستی به‌صورت جدی دنبال گردد. بدون‌شک توجه به اصول بانکداری اسلامی- اجتماعی و تلاش جهت پیاده‌سازی آن می‌تواند منجر به پیامدهایی در حوزه‌های اجتماعی، اسلامی و بانکی گردد. براساس مفروضات و نتایج حاصل از این تحقیق برای برداشتن موانع و مشکلات در جهت رشد بانکداری اسلامی- اجتماعی در ایران ما نیازمند به یک برنامه‌ریزی جامع‌تر هستیم. وجود مشکلات در ساختار، قوانین، نظارت، مهندسی مالی، استقلال و مدیریت دولتی بانک‌ها و درنهایت مشکلات عملیاتی از موانع و مشکلاتی است بانکداری اسلامی در جهت رشد با اختلال روبه‌رو کرده است باید بتوانیم این مشکلات را به حداقل برسانیم تا بتوانیم این نظام را بیش‌ازبیش مزیت‌ها و نماد واقعی خود را به عموم نشان دهد. یکی دیگر از مشکلات، ضوابط و مقررات و دستورالعمل‌ها و مصوبات نهادهای خارج از بانک است، تعداد و تنوع و بعضاً پیچیدگی و حجم زیاد مصوبات شورای عالی بانک‌ها، بخش‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های ناشی از بانک مرکزی و مصوبات مجلس شورای اسلامی، مصوبات شورای پول و اعتبار و... می‌تواند از عوامل بازدارنده برای اعمال مدیریت کارآمد باشد. در ضمن ملاحظات فقهی و شرعی در جلوگیری از تصویب قوانین کارا و مؤثر مانند صکوک که کارایی آن به اثبات رسیده است و حتی در نظام بانکداری متعارف و غرب به‌شدت از آن استفاده می‌کنند می‌تواند از دیگر عوامل بازدارنده در قوانین باشد. که به‌طورکلی پیشنهادها زیر داده می‌شود. در مورد موضوع این پژوهش، تحقیقات داخلی چندانی صورت نگرفته است؛ لذا بهتر است در تعیین سطح افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی-اسلامی بانک‌ها با اعمال تعدیل و تغییر در برخی از ابعاد چک‌لیست بین‌المللی براساس قوانین داخلی کشور، زمینه پژوهش‌های

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

آینده فراهم آورده شود. از سوی دیگر با تهیه چک‌لیست و مقایسه شاخص افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی- اسلامی با عملکرد مالی برای هر بانک به‌طور جدا می‌توان در سال‌های متمادی به‌طور دقیق‌تری بررسی کرد. در طول مسیر تحقیق محقق به نتایج جانبی دیگری دست‌یافته است.

ملاحظات حقوقی
- پیروی از اصول حقوقی
تمامی اصول اخلاق در پژوهش در این مقاله رعایت شده است.
- تعارض منافع
بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.
بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله مستخرج از رساله دکتری که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم دفاع شده است.

Reference

1. Alix-Garcia, J. M., Sims, K. R., Orozco-Olvera, V. H., Costica, L. E., Fernández Medina, J. D., & Romo Monroy, S. (2018). Payments for Environmental Services Supported Social Capital while Increasing Land Management. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *115*(27), 7016-7021.
2. Akbarian, R& ,. Rafiei, H, (2007). Islamic Banking; Practical Theoretical Challenges and Solutions, *Islamic Economics*, 7(26), 118-97.
3. Asutay, M. (2007). Conceptualisation of the Second Best Solution in Overcoming the Social Failure of Islamic Finance: Examining the Overpowering of Homoislamicus by Homoeconomicus. *Economics and Management*, *15*(2), 167-195.
4. Benedikter, R., & Benedikter, R. (2011). *Social Banking and Social Finance* (pp. 1-128). Springer New York.
5. Creswell, J. W., & Clark, V. L. P. (2017). *Designing and conducting mixed methods research*. Sage publications.
6. Paytkti, A,. &Arab Mazar, A. (2015). Investigating the Effect of Islamic Banking Contracts on the Unemployment Rate in Iran. *Islamic Economics*. 16(61), 65-77.
7. Bastanifar, E; Heydari, M ,R; &Moghadam, V. (2015). Credit Creation Model in Islamic Banking Influenced by the Thought of Martyr Sadr. *Islamic Economics*, 16(61), 137-155.
8. Jackson, M. O. (2020). A Typology of Social Capital and Associated Network Measures. *Social Choice and Welfare*, *54*(2), 311-336.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

9. Muntaner, C., Lynch, J., & Smith, G. D. (2020). Social Capital, Disorganized Communities, and the Third way: Understanding the Retreat from Structural Inequalities in Epidemiology and Public Health. *Political and Economic Determinants of Population Health and Well-Being:*, 427-450.
10. Mohd Nor, S., Abdul Rahim, R., & Che Senik, Z. (2016). The Potentials of Internalising Social Banking among the Malaysian Islamic Banks. *Environment, Development and Sustainability*, *18*, 347-372.
11. Mohseni Zenozi, S, J,. &Jalili, Z,. (2015). Problems of Islamic Banking with a View of Malaysia's Experience, *Islamic Economics and Banking*, 17, 33-58.
12. Mousaviyan, S ,A,. (2019). Investigation of the Law of Banking Operations without Usury and the Proposal of a Replacement Law, *Islamic Economics*, 7(25), 9-36.
13. Qavami, S, H,. (2015). A Theoretical Model for Solving the Selection Problem in Islamic Banking Cooperative Contracts, Islamic *Economics*, 17(66), 223-191.
14. Reifner, U. (1992). Social Banking and New Poverty-Towards a New Approach in Law and Economics. *Banking for People: SBing and New Poverty Consumer Debts and Unemployment in Europe-National Reports*, 23-42.
15. Sadeghi Shahabi, M,. &Nasrabadi, D,. (2015). The Stability of Islamic Banking Against the Financial Crisis (Case Study: Financial Crisis of 2008), Islamic Economic Studies, 9(17), 118-85.
16. Safarnia, H; Dehghani, M; Farsizadeh, H; &Hemmati, A,. (2016). Designing a Strategic Model of Factors Affecting the Attraction and Retention of Exemplary Customers in the Banking Industry of the Islamic Republic of Iran, Strategic Public Policy Studies, 7(23), 73-93.
17. https://porsline.ir/

Archive of SID.ir